

Piotr Szkutnik

Parafia szadkowska na początku XVI w. w świetle Liber Beneficiorum Jana Łaskiego

Biuletyn Szadkowski 13, 65-80

2013

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Piotr Szkutnik*

PARAFIA SZADKOWSKA NA POCZĄTKU XVI W. W ŚWIETLE *LIBER BENEFICIORUM* JANA ŁASKIEGO

Liber beneficiorum to księga uposażeń zawierająca opisy beneficjów¹ danej diecezji, z określeniem ich dochodów. Z braku innych źródeł *Liber beneficiorum* stanowi przekaz opisujący niejednokrotnie najwcześniejszy stan posiadania poszczególnych parafii. Księga ta zastępuje tym samym dokumenty erekcyjne² poszczególnych kościołów. Spisane na początku XVI w. dzieło powstało na zlecenie ówczesnego prymasa Jana Łaskiego.

Według Jana Łukowskiego, pierwszego wydawcy *Liber beneficiorum* Łaskiego, księgi uposażeń spisywano na ziemiach polskich od XV w. Na polecenie biskupa opisy wykonywali członkowie kapituł katedralnych³, którzy następnie przechowywali powstałą w ten sposób dokumentację. Księgi te tworzone dla celów prywatnych bądź publicznych z chęci poznania wielkości dochodów duchowieństwa. Powstanie tych ksiąg wiązało się przede wszystkim z nałożeniem na Kościół świadczeń przeznaczonych na potrzeby państwa.

Za najstarszą znaną księgę uposażeń na ziemiach polskich Łukowski uważał *Liber beneficiorum* diecezji lubuskiej, powstałą ok. 1400 r. Następną księgą to *Liber beneficiorum* diecezji krakowskiej Jana Długosza, spisana głównie w latach 1470–1480. Na początku XVI w. powstało kilka kolejnych ksiąg uposażeń, w tym również inwentarze spisane z polecenia Jana Łaskiego⁴.

Jan Łaski urodził się w 1456 r., zapewne w Łasku, a zmarł 19 maja 1531 r. w Kaliszu. Był teologiem i prawnikiem, mimo że nie odbył studiów. Od 1503 r. jako kanclerz wielki koronny wpływał na bieżącą politykę kraju. W 1506 r. wydał

* Piotr Szkutnik, dr, adiunkt, Katedra Historii Historiografii i Nauk Pomocniczych Historii, Wydział Filozoficzno-Historyczny, Uniwersytet Łódzki, 90-219 Łódź, ul. Kamińskiego 27a.

¹ Beneficjum – urząd kościelny z własnym uposażeniem.

² Erekcja – akt prawny powołujący do istnienia urząd kościelny, beneficjum, instytucję lub stowarzyszenie kościelne.

³ Kapituła katedralna – kolegium kanoników przy kościele biskupim (katedrze), rada przyboczna biskupa.

⁴ *Liber beneficiorum archidiecezyi gnieźnieńskiej*, wyd. J. Łukowski, t. 1, Gniezno 1880, s. IV–XIV.

pierwszy zbiór ustaw polskich, znany pod nazwą *Statutu Łaskiego*. W 1510 r. został arcybiskupem gnieźnieńskim i prymasem Polski, po czym złożył urząd kanclerza, nadal jednak zajmował się polityką⁵.

W wyniku uchwał synodu piotrkowskiego (1510, 1511 r.), na którym duchowieństwo przyjęło świadczenia na rzecz skarbu państwa, powstała potrzeba spisania dochodów Kościoła. Z inicjatywy Jana Łaskiego przeprowadzono wówczas inwentaryzację stałych dochodów oraz nieruchomości kościelnych na terenie archidiecezji gnieźnieńskiej. W efekcie między rokiem 1511 a 1523 powstało *Liber beneficiorum* opisujące parafie z tego obszaru. Przeprowadzona przez notariuszy arcybiskupa inwentaryzacja opierała się na składanych pod przysięgą relacjach miejscowych duchownych i świeckich⁶.

Rękopis *Liber beneficiorum* został spisany po łacinie. Składa się on z dwóch tomów i jednego faszcykułu, które są przechowywane w archiwum kapituły gnieźnieńskiej. Tom pierwszy zawiera opis trzech archidiaconatów: gnieźnieńskiego, uniejowskiego i kurzelowskiego. Charakterystykę archidiaconatu uniejowskiego zamieszczono na kartach 144–200. Obejmuje ona opis kolegiaty (karty 144–152) oraz kościołów dekanatów: uniejowskiego (152–164), wartskiego (165–175), szadkowskiego (176–186) i brzeźnickiego (188–200).

Drugi tom *Liber beneficiorum* zawiera opisy parafii archidiaconatów: łączyckiego, łowickiego i wieluńskiego, natomiast osobny faszcykuł – charakterystykę archidiaconatu kaliskiego⁷.

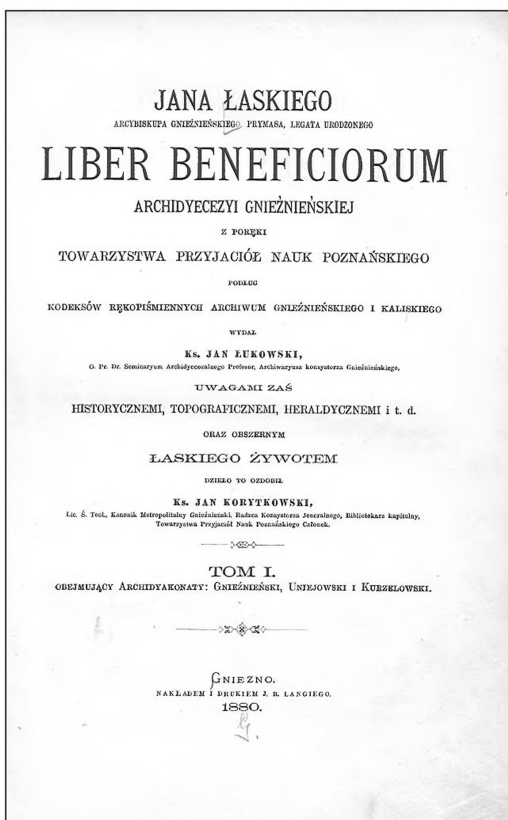
W XIX w. *Liber beneficiorum* Łaskiego opublikowano. Księga została wydana w Gnieźnie w dwóch tomach w 1880 i 1881 r. W pierwszym tomie edycji, podobnie jak w oryginale, zamieszczono opisy archidiaconatów: gnieźnieńskiego, uniejowskiego i kurzelowskiego. Na stronach 335–539 znajduje się charakterystyka archidiaconatu uniejowskiego, składającego się z 90 parafii. Dekanat szadkowski przedstawiono na stronach 439–483, w tym parafię Szadek na stronach 439–443. Drugi tom zawiera opis archidiaconatów: kaliskiego, wieluńskiego, łowickiego i łączyckiego. W obu tomach pod teksami dotyczącymi poszczególnych parafii znajdują się przypisy autorstwa Jana Korytkowskiego. Wyjaśniają one charakterystykę dokonaną w XVI w., a jednocześnie przedstawiają stan wiedzy na temat poszczególnych parafii w XIX w.⁸

⁵ Szerzej o Łaskich zob. A. Szymczakowa, *Szlachta sieradzka w XV wieku. Magnifici et generosi*, Łódź 1998, s. 178–204.

⁶ J. Związek, *Parafia kolegiacka w Wieluniu w świetle wizytacji arcybiskupa Jana Łaskiego*, „Rocznik Wieluński” 2001, t. 1, s. 48–50; tenże, *Parafie archidiaconatu wieluńskiego w świetle wizytacji arcybiskupa Jana Łaskiego*, „Prace Naukowe. Pedagogika. Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Częstochowie” 1999/2001, z. 8/10.

⁷ *Liber beneficiorum archidiecezji gnieźnieńskiej...*, s. XIV–XVI.

⁸ Pełny tytuł edycji brzmi: *Jana Łaskiego arcybiskupa gnieźnieńskiego, prymasa, legata urodzonego liber beneficiorum archidiecezji gnieźnieńskiej z poręki Towarzystwa Przyjaciół Nauk Poznańskiego podług kodeksów rękopiśmiennych Archiwum Gnieźnieńskiego i Kaliskiego wydał*

Fot. 1. Strona tytułowa *Liber beneficiorum archidiecezyi gnieźnieńskiej*, wyd. J. Łukowski, t. 1, Gniezno 1880

Zamieszczone w *Liber beneficiorum* opisy poszczególnych parafii zawierają zbliżone informacje. Podają status miejscowości, w której znajdowała się siedziba parafii (miasto, wieś), i jej właściciela, a zarazem kolatora⁹, którego wymienia się z imienia, wraz z aktualnym proboszczem. Wyliczono również personel parafialny (wikariusze, kościelny, nauczyciel) oraz źródło jego dochodów. Opisy określają zwykle budulec świątyni, jej wezwanie, wymieniają miejscowości należące do parafii. Szczegółowo przedstawiono uposażenie proboszcza i jego podwładnych, z podaniem lokalizacji nieruchomości, z których czerpali dochody. Osobno opisywano świadczenia należne z tytułu dziesięciny oraz inne podatki kościelne.

ks. Jan Łukowski, o. pr. dr. seminarjum archidiecezjalnego profesor, archiwariusz konsystorza gnieźnieńskiego, uwagami zaś historycznymi, topograficznymi, heraldycznymi i t. d. oraz obszernym Łaskiego żywotem dzieło to ozdobił ks. Jan Korytkowski, lic. ś. teol., kanonik metropolitalny gnieźnieński, radca Konsystorza Jeneralnego, bibliotekarz kapituły, Towarzystwa Przyjaciół Nauk Poznańskiego członek. Zob. *Liber beneficiorum archidiecezyi gnieźnieńskiej*...

⁹ Kolator – patron kościoła bądź jego fundator. Dysponował tzw. prawem prezenty, czyli przedstawiania biskupowi kandydata na wakujące beneficjum przy kościele.

Następnie omawiano kościoły filialne i altarie¹⁰ oraz szpitale istniejące w parafii wraz z uposażeniem. Zamieszczano również wysokość opodatkowania dóbr.

Charakterystyka parafii archidiecezji gnieźnieńskiej dostarcza zatem danych toponomastycznych oraz dotyczących stanu posiadania, sytuacji prawnej i ekonomicznej dóbr ówczesnego Kościoła katolickiego. Zawiera również informacje na temat instytucji związanych z Kościołem, jak szpitale czy szkoły parafialne, oraz dane o liczebności i kategoriach personelu parafialnego. Okazuje się np., iż spośród 600 opisanych w *Liber beneficiorum* parafii aż 546 miało własne szkoły¹¹.

W opisie parafii Szadek na wstępie wymieniono z imienia proboszcza, który, jak podano, utrzymywał dwóch wikariuszy i nauczyciela szkółki przykościelnej. Następnie przedstawiono zasięg ówczesnej parafii szadkowskiej z uwzględnieniem nazw ówczesnych wiosek parafialnych. Zaprezentowany został także stan posiadania proboszcza w Szadku – posesje z budynkami, ogrody, łąki, pola zagrodników plebańskich oraz bezpośrednio użytkowane przez plebana, sadzawki, las, wielkość dochodu z jatki i młyna. Wysokość dochodu i rozmiary nieruchomości przedstawiono według ówczesnych miar¹². Wymieniono również świadczenia, które proboszcz pobierał od mieszczan i przede wszystkim od chłopów z okolicznych wsi¹³. Opis dowodzi, iż z terenu parafii Szadek świadczenia otrzymywały też inne kościoły (Spicymierz, Uniejów, Zgierz) oraz arcybiskup gnieźnieński. Proboszcz w Szadku uzyskiwał jednakże świadczenia ze wsi należących do okolicznych parafii (Mikołajewice, Rossoszycza, Zadzim). Dzięki *Liber beneficiorum* można poznać uposażenie parafii, a przy okazji ówczesnie funkcjonujące nazwy topograficzne oraz wzmianki o ważnych obiektach, np. młyn Ladoga¹⁴ czy ratusz królewski¹⁵ w Wielkiej Wsi.

W niniejszym tekście opis parafii Szadek zamieszczony w *Liber beneficiorum* zaprezentowano zarówno w języku łacińskim, jak i polskim.

¹⁰ Altaria – rodzaj fundacji (prebendy) kościelnej, której celem jest sprawowanie kultu przez altarystę przy wyznaczonym specjalnie do tego celu ołtarzu.

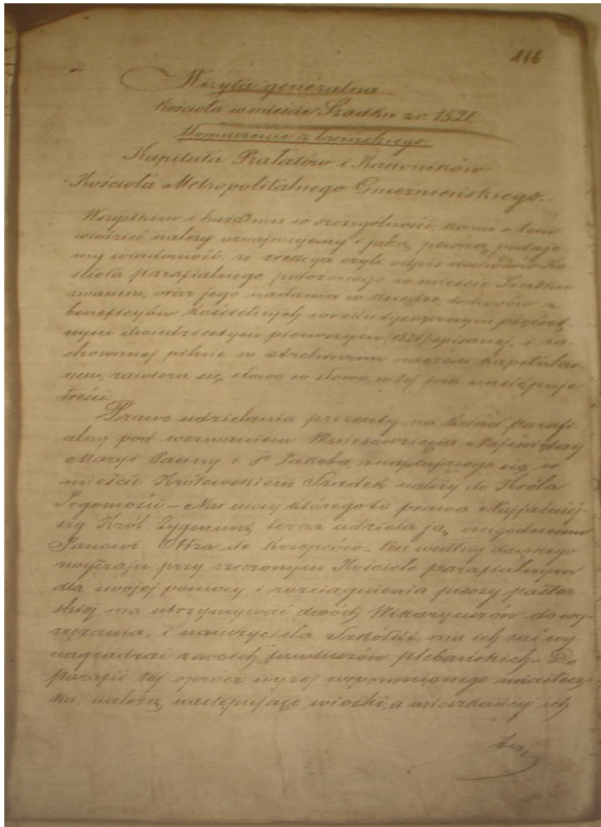
¹¹ H. Witczak, *Liber beneficiorum Jana Łaskiego – nieodzowne źródło do poznania dziejów parafii na terenie obecnej diecezji włocławskiej*, „Studia Włocławskie” 2013, t. 15, w druku.

¹² Szerzej zob. J. Szymański, *Nauki pomocnicze historii*, Warszawa 1983, s. 160–209 oraz *Encyklopedia historii gospodarczej Polski do 1945 roku*, t. 1: A–N, t. 2: O–Ż, Warszawa 1981.

¹³ O świadczeniach ówczesnych chłopów szerzej zob. np. S. Chmielewski, *Rozkwit gospodarki czynszowej i początki folwarku (okres od połowy XIV do połowy XV w.)*, [w:] *Zarys historii gospodarstwa wiejskiego w Polsce*, t. 1, red. J. Leskiewiczowa, Warszawa 1964, s. 437; A. Wyczański, *Geneza i rozwój gospodarki folwarczno-pańszczyźnianej*, [w:] *Zarys historii...*, s. 53.

¹⁴ O młynach szadkowskich w okresie średniowiecza szerzej zob. R. Kucharski, M. Lamprecht, *Młynarstwo regionu szadkowskiego i jego rozwój do I wojny światowej*, „Biuletyn Szadkowski” 2005, t. 5, s. 81–87.

¹⁵ Dokładny opis tego obiektu podaje L. Kajzer, *Dwór królewski – zapomniany zabytek Szadku*, „Biuletyn Szadkowski” 2002, t. 2, s. 7–21.

Fot. 2. Pierwsza strona opisu parafii Szadek z 1521 r. w przekładzie na język polski z 1817 r. Źródło: Archiwum Główne Akt Dawnych, Centralne Władze Wyznaniowe, sygn. 491, s. 116

Edycja w języku łacińskim była już wykorzystywana przez autorów piszących o Szadku¹⁶, w tym także na łamach „Biuletynu Szadkowskiego”¹⁷. Łaciński tekst oryginału zaczerpnięto z wydania *Liber beneficiorum* z 1880 r. wraz z ówczesnymi przypisami Korytkowskiego. Edycję tę autor niniejszego artykułu potraktował jako tekst źródłowy i dla porównania zamieścił tłumaczenie na język polski. W tekście z 1880 r., przyjętym jako podstawa wydania, nazwy własne wyróżniono kursywą. W niniejszym wydaniu autor nie oznaczył tych nazw, ponieważ cały tekst, jako źródłowy, jest publikowany kursywą. Przypisy pod tekstem umieszczono zgodnie z układem stron znajdującym się w edycji XIX-wiecznej, wyróżniając je mniejszą czcionką.

¹⁶ Zob. np. W. Puś, *Dzieje Szadku do początku XVI w.*, „Na Sieradzkich Szlakach” 1995, nr 3/39, s. 2.

¹⁷ M. Różański, *Szkoła w Szadku w okresie staropolskim w świetle wizytacji kościelnych*, „Biuletyn Szadkowski” 2007, t. 7, s. 105; tenże, *Duchowieństwo parafii w Szadku w XVIII w. w świetle wizytacji kościelnych*, „Biuletyn Szadkowski” 2008, t. 8, s. 104; tenże, *Patronat parafii w dekanacie szadkowskim w drugiej połowie XVIII w.*, „Biuletyn Szadkowski” 2010, t. 10, s. 107–109.

Autor nie spotkał się z edycją tłumaczenia *Liber beneficiorum* na język polski, stąd wydaje się ona cenna dla poznania historii lokalnej. Podstawą wydania tłumaczenia jest rękopis spisany w 1858 r. Manuskrypt ten stanowi kopię przekładu na język polski dokonanego w 1817 r. Sporządzono ją na potrzeby *Spisu majątku duchownego kościoła w mieście Szadku*¹⁸.

Podczas edycji przekładu z 1817 r. w kopii z 1858 r. stosowano się do instrukcji wydawniczej Kazimierza Lepszego¹⁹. Starano się jednak jak najwierniej oddać pierwotne brzmienie tekstu. Korekty dotyczyły przede wszystkim użycia wielkich liter w zdaniach. Wprowadzono je zgodnie z obecnie obowiązującymi zasadami. Zmodernizowano interpunkcję, głównie przez zastosowanie kropek zamykających zdanie w miejsce myślników stosowanych w przekładzie, wprowadzono również przecinki. Litery ó, i, y zapisano zgodnie z wymową. Zachowano podział na akapity znajdujący się w podstawie wydania. W nawiasy kwadratowe ujęto lekcje wątpliwe oraz początek danej strony w podstawie wydania. W przypisach wyjaśniono znaczenie niektórych terminów.

OPIS UPOSAŻENIA PARAFII SZADEK (EDYCJA W JĘZYKU ŁACIŃSKIM OPUBLIKOWANA W 1880 R.)

1521

Liber beneficiorum archidiecezyi gnieźnieńskiej, wyd. J. Łukowski, t. 1, Gniezno 1880, s. 439–443. Druk. Tytuł: *Szadek**).

[s. 439] *Oppidum regale et in eodem parochialis ecclesia sub titulo Assumptionis beatæ virginis Mariæ et sancti Jacobi, de iurepatronatus et praesentandi regiae maie-*

* *Szadek, miasto starożytne królewskie, od założenia swego, które najpóźniej w wieku XIII nastąpiło, miało niewątpliwie kościół parafialny przez książąt polskich fundowany, który wraz z miastem złupili i spalili Krzyżacy w roku 1331 (Długosz, Hist. Pol., lib. IX, 1012. Działyński, Lites ac res gestae, I, 68). Wskutek tego pleban tamtejszy, Wacław, słuchany był w roku 1339 jako świadek w sławnym procesie króla Kazimierza naprzeciw najeźdźcom (Lites ac res gestae I, 203). W miejsce spalonego stanął zapewne z szkodrośliwości króla rzeczony nowy kościół murowany, który arcybiskup Janisław w roku 1335 konsekrował (Damalewicz, Series Archiepiscoporum. Gnesn., f. 180). Kościół ten starożytny utrzymał się aż dotąd, utraciłszy wskutek częstych zmian i restauracji w ciągu pięciu przeszło wieków cechy pierwotnej swej budowy. W roku 1551 restaurował go własnym nakładem pleban miejscowy, Rafał Wargawski, kanonik krakowski i kujawski, kustosz sandomierski (Łętowski, Katalog biskupów etc., IV, 206). Po dwóch wiekach znajdując się w opłakanym stanie,*

¹⁸ Archiwum Główne Akt Dawnych, Centralne Władze Wyznaniowe, sygn. 491, s. 116–122.

¹⁹ *Instrukcja wydawnicza dla źródeł historycznych od XVI do połowy XIX wieku*, red. K. Lepszy, Wrocław 1953. Ze względów technicznych zrezygnowano jednak z podziału przypisów na rzeczowe i tekstowe.

w roku 1788 gruntownej doznał reparacji. Wspaniała ta świątynia miała w roku 1683 według świadectwa odbytej tamże wizyty 13 ołtarzy. Do ołtarza wielkiego przywiązane było bractwo literackie, zaprowadzone w roku 1646 przez mieszczan, którzy osobnego prebendarza uposażyli 18 ogrodami. Ołtarz z bractwem

[s. 440] *statis, quam modo pronunc obtinet honorabilis dominus Joannes Ottha de Crzeczow¹⁾, ex praesentatione serenissimi domini Sigismundi regis Poloniae. Qui, prout ex antiquo, circa eandem parochialem pro sui subsidio et pastoralis curae administratione servat duos vicarios manuales et ministrum scholae, quos salariat de mensa sua plebanali. Ad quam iure parochiali ultra praedictum oppidum villae infrascriptae spectant et pertinent, incolaeque earum percipiunt ecclesiastica sacramenta, videlicet Prussynowicze²⁾, Cobylya³⁾, Rzepyschow⁴⁾, Wolya Rzepyschowska⁵⁾, Tharnowka⁶⁾, Vylamow⁷⁾, Przathow⁸⁾, Wolya Przathkowska⁹⁾, Dzyathkovycze¹⁰⁾, Schadkovicze¹¹⁾, Suchoczasche¹²⁾, Cromolyn¹³⁾, Cotlyny minor¹⁴⁾, Cothlyny maior¹⁵⁾, Sykuczyn¹⁶⁾, Grzybow¹⁷⁾, Carczow¹⁸⁾, Wylgawyesz¹⁹⁾, habetque eadem ecclesia et eius pro tempore plebanus pro dote et fundo provenitus et obventiones infrascriptos, quorum modo in possessione est; et primo in eodem oppido circa ecclesiam inter domos oppidanorum unam specialem aream pro curia plebanali cum hortis pro domibus, allodiis et aliis commoditatibus sufficientem, necnon et alias areas ex altera parte ecclesiae in limitibus cimiterii areas (sic) cum domunculis pro vicariis et schola; item unum macellum carnificum, de quo pro censu illum obtinens solvit omni anno sedecim grossos; item unum hortum ante suburbium versus Ma-*

ś. Anny fundowany w roku 1601 przez Andrzeja Pawełkowicza, plebana w Pięczniewie. Ołtarz śś. Aniołów Stróżów w kaplicy pod ich wezwaniem z marmuru wspaniale wystawiony przez Mikołaja Wierzbowskiego, kasztelana inowrocławskiego około roku 1639. Tak te jako i inne ołtarze miały swoich osobnych prebendarzy czyli altarzystów, dostatnio na owe czasy uposażonych. W roku 1505 Jarosław Andrzej Łaski wojewoda łęczycki brat prymasa Łaskiego fundował przy kościele szadkowskim collegium 5 mansyonarzów, uposażywszy ich wsią Kotlinki, rolami i kilku domami w mieście. W roku 1683 było wskutek zmniejszenia się dochodów tylko 4 mansyonarzów, a w drugiej połowie wieku XVIII fundacya ta zupełnie upadła. W roku 1703 w czasie drugiej wojny szwedzkiej, Szwedzi zabrali wszystkie kosztowności kościoła. W roku 1802 zgorzała starożytna świątynia, utraciwszy dawną swą świętość, tudzież dach metalowy i wieżę. Silne sklepienie nie dopuściło ognia do wnętrza i uratowało go od zupełnej ruiny (Tygodn. ilustr. warszaw. t. III, serya II, str. 49, 50). Przed dwunastu laty cały kościół zrestaurowany i wewnątrz przyozdobiony został za staraniem ówczesnych wikaryuszów swoich: Teodora Majera i Franciszka Ksawerego Wenera; proboszcz zaś Stanisław Gończ postarał się o odnowienie i przyozdobienie wielkiego ołtarza wraz z presbyterjum.

Oprócz kościoła parafialnego posiada parafia szadkowska dwa inne kościoły, i wprawdzie:

Kościół pod wezwaniem ś. Idziego opata, według podania miejscowego starszy od pierwotnego kościoła parafialnego, we wsi Stary Stadek. Był on pierwotnie drewniany po kilkakrotnie z drzewa odbudowany, w końcu nakładem Daniela Sucheckiego, starosty szadkowskiego, roku 1788 restaurowany, z obrazem ś. Idziego powszechnie za cudowny uważanym. Gdy ten starożytny kościół zupełnie podupadł, parafianie zachęceni przez ks. Teodora Majera, wikaryusza miejscowego, wystawili w miejsce jego w latach 1858—1860 nowy kształtny kościół murowany.

Kościół szpitalny w roku 1510 przez Elżbietę Wolską wraz z szpitalem fundowany pod tyt. ś. Trójcy albo ś. Ducha. Ten gdy w drugiej połowie wieku XVII zgorzał, mieszczanie wystawili około roku 1680 w miejsce jego nowy drewniany, w roku 1750 kosztem proboszcza szpitalnego, Kazimierza Burskiego, zrestaurowany, który obecnie jest w posiadaniu protestantów (Rubryc. cit. z r. 1877 f. 55–57. cfr. Parczewskiego Monografia Szadku, Warszawa 1870).

¹⁾ Krzeczów. ²⁾ Prusinowice. ³⁾ Kobyla Miejska i Kobyla Chmielewce. ⁴⁾ Rzepiszew. ⁵⁾ Wola Rzepiszewska. ⁶⁾ Tarnówka. ⁷⁾ Wilamów. ⁸⁾ Przatów. ⁹⁾ Wólka Przatowska. ¹⁰⁾ Działkowice. ¹¹⁾ Szadkowiec. ¹²⁾ Suchoczasy. ¹³⁾ Kromolin. ¹⁴⁾ Kotlinki. ¹⁵⁾ Kotliny. ¹⁶⁾ Sikucin. ¹⁷⁾ Grzybów. ¹⁸⁾ Karczówek. ¹⁹⁾ Wielkowieś. Przybyły później osady: Bobownice kolonia, Boczki, Górna Wola, Julew, Leśneda-cze, Migas, Mostki, Ogrodzin, Piaski, Prusinowska Huta, Przybyłów, Rzemiszew, Starostwo.

[s. 441] *gnam villam cum prato, in quo seminari solent frumenta; item ultra dictum hortum versus yillam Carczow in fluvio decurrente a Schadek piscinulam et in ea molendinum, de quo molendino tollit mensuras duas et molendinator plebano haereditarius tertiam mensuram omnium emolumentorum; item in suburbio octo alias speciales areas pro hortulanis versus Unyeow¹⁾ eundo, cum hortis eisdem areis adiacentibus, ex quibus quinque habent agros per partes inaequales ex agris praedialibus plebani in Schadek emensuratos et inter eos hincinde divisos, solvuntque pro censu iuxta exigentiam agrorum aliquando magis, aliquando minus, et ultra census tres dies per annum laborant, videlicet colunt agros et unum diem prata falcastrant et similiter foenum educere tenentur et ligna ducere pro festo Nativitatis Christi, necnon decimas ad plenam spectantes ad loca decimalia conducere tenentur; hortulani vero diem in hebdomada pedester tenentur laborare; item ultra praedictos agros inter hortulanos divisos plebanus eiusdem ecclesiae habet speciales agros pro ipsius praedio et curia coli solitos, et primo unum funiculum agri, alias dzyal, latitudinis octo bissulcorum inter praedictos agros hortulanorum iacens, et protenduntur iidem agri praediales et cmethonum praedictorum in longitudine, prout agri oppidanorum se protendunt; item alium agrum specialem post curiam ibidem regalem versus cappellam sancti Aegidii, satis magnum et spatiosum et cum pratis eidem agro adiacentibus, etiam cum nemoribus eidem agro contiguus versus molendinum Lagoda et Schadkovicze se protendentem et penes eadem prata et agros habet piscinam circa praedictam capellam sancti Aegidii; item alium agrum in Studzyenyecz alias Ogrodzym post molendinum Lagoda versus villam Dzyathkovicze specialem et cum pratis, et duas piscinas necnon silvam sibi ipsis hincinde adiacentes seu cohaerentes; item decima etiam manipularis de agris praedictis plebanalibus necnon advocatae in eadem Schadek omnibus et singulis proveniens spectat ad eandem parochialem et plebanum, quam conducunt hortulani seu cmethones praedicti plebani curribus eorum; item maldratas habet duntaxat de quinque mansis oppidanorum, qorum possessores saepe variantur, et proveniunt ex eis in numero siliginis triginta sex cori cum medio et una quarta cori tritici similiter triginta sex cum medio cori et quarta et totidem avenae. De pecuniis vero pro frumentis faciunt triginta quatuor grossos, es aliis vero agris et mansis similiter per quinque mansos percipiuntur*

maldrata pro mensa archiepiscopali, et faciunt in frumentis quinque modios alias spandy; et similiter pro parochiali in Zgyerz²⁾ ex quinque mansis proveniunt maldrata. De residuis autem 15 mansis solvunt maldrata pro regia maiestate, et nihil aliud provenit pro dicto plebano ex praedicto oppido et oppidanis praeter colendam, quam solvunt per grossum unum de qualibet domo, et inquilini per medium grossum.

Wylgawyesz, villa sub parochiali eadem ultra oppidum, in qua est curia regalis necon duo mansi scultetiales, post cuius curiae omnes et singulos agros necon scultetiae praedictae duorum mansorum decima manipularis proveniens pro dicta parochiali et plebano; de agris vero cmethonalibus dant maldrata pro mensa archiepiscopali et colendam pro plebano de manso per unum grossum.

Prussynovicze, Rzepischow, Tharnowka, Wylamow, villae sub eadem parochiali in Schadek, in quibus decimae manipulares provenientes duntaxat ex agris

¹⁾ Uniejów. ²⁾ Zgierz.

[s. 442] *praedialibus spectant ad dictam parochialem et plebanum in Schadek; ex agris vero cmethonalibus cmethones ex eorum agris solvunt in Prussynovicze maldratas pro mensa archiepiscopali et colendam pro parochiali; in Rzepischow vero et Tharnowka decimae manipulares pro mansionariis ecclesiae Unyeoviensis, seu quondam pro parochiali in Spiczimirz; in Wylamow autem similiter maldrata pro mensa archiepiscopali et colendam pro praedicta parochiali; ex agris autem scultetiae pro decima duntaxat fertonem in eadem villa de advocatia sua scultetus solvit.*

Cobylya, Cothlyny duplex, Dzyathkovicze, Schadkovicze, Suchoczasche, Grzybow, Carczow, villae aub eadem parochiali in Schadek, in quibus decimae manipulares tam ex agris praedialibus quam cmethonalibus provenientes in toto spectant ad eandem parochialem et plebanum, et conducit eas plebanus curru proprio ex agris praedialibus; ex agris vero cmethonalibus quoties cmethones eas conducunt curribus eorum, non solvunt decimam lini, quando non conducunt eas, solvunt decimam lini de manso quolibet per duos grossos et colendam per grossum.

Przathow, Wolya Rzepischowska, villae sub parochiali eadem in Schadek, in quarum una est curia habens agros praediales, de quibus decima manipularis proveniens spectat pro eadem parochiali et plebano; ex agris vero cmethonalibus decimae manipulares in dicta Przathow pro parochiali ecclesia et plebano (Szyerz¹⁾), in Wolya vero Rzepischowska ad parochialem ecclesiam in Spiczimirz et mansionarios Unyeovienses ratione eiusdem ecclesiae spectant et pertinent et colenda in utraque villa pro eadem parochiali in Schadek de quolibet manso per unum grossum datur et solvitur.

Cromolyn, Wolya Przathowska et Sykuczyn, villae sub eadem parochiali etiam, in quibus omnes et singuli incolae ex eorum omnibus et singulis agris tam praedi-

alibus quam cmethonalibus in Cromolyn maldratas, in Wolya vero Przathowska et Sykuczyn decimas manipulares in toto pro mensa archiepiscopali dant et solvunt, et colendam pro praedicta parochiali in Schadek de manso quolibet quilibet illorum per unum grossum.

Boczky²), Cobylya³), villae sub parochiali in Rossoshicza, in quibus decimae manipulares ex agris cmethonalibus provenientes spectant et pertinent ad eandem ecclesiam parochialem, et dum conducunt eas cmethones ex agris ipsorum, non solvunt decimam lini, quando vero non conducunt, solvunt decimam lini de quolibet manso per¹ duos grossos; ex agris autem praedialibus dantur decimae manipulares ad ecclesiam parochialem praedictam in Rossoschicza, ad quam spectant.

Rzeczyca⁴), villa sub parochiali in Zadzim⁵), in qua non sunt aliqui agri praediales, quamvis possessor illius locaverit curiam, agros tantum pro eadem incorporavit cmethonales, de cuius (sic) villae post omnes et singulos agros decima manipularis proveniens in toto spectat et pertinet ad parochialem et plebanum in Schadek, et quum eam conducunt cmethones ad locum decimationis, non solvunt decimam lini, quam quum non conducunt, solvunt decimam lini.

Janovicze⁶), villa sub parochiali in Mikolajovicze⁷), de cuius villae omnibus et singulis agris praedialibus duntaxat (decima) provenit et spectat ad dictam parochialem

¹) Zgierz. ²) Boczki. ³) Kobyla, nie w rossoszyckiej, lecz w szadkowskiej leżą parafii. ⁴) Rzeczyca. ⁵) Zadzim. ⁶) Janowiec. ⁷) Mikołajewice.

[s. 443] *et eius plebanum in Schadek, quae conducitur opera plebani; ex agris autem cmethonalibus decima provenit pro mansionariis in Lasko.*

Item taxata est ecclesia eadem ad quinque marcas argenti.

OPIS UPOSAŻENIA PARAFII SZADEK (PRZEKŁAD NA JĘZYK POLSKI Z 1817 R.)

1521

Archiwum Główne Akt Dawnych, Centralne Władze Wyznaniowe, sygn. 491, s. 116–122. Tytuł: *Wizyta generalna kościoła w mieście Szadku z r. 1521, tłumaczenie z łacińskiego. Kapituła Prałatów i Kanoników Kościoła Metropolitalnego Gnieźnieńskiego.*

[s. 116] *Wszystkim i każdemu w szczególności, komu o tem wiedzieć należy, oznajmujemy i jako pewną podajemy wiadomość, że erekcja, czyli odpis dochodów kościoła parafialnego, położonego w mieście Szadku zwanem, oraz jego na-*

dania w księdze dochodów z beneficjów kościelnych w roku tysięcznym pięćsetnym dwudziestym pierwszym (1521), spisanej i zachowanej pilnie w archiwum naszym kapitularnem, zawiera się słowo w słowo, w tej jak następuje treści:

Prawo udzielania prezenty²⁰ na kościół parafialny pod wezwaniem Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny i Ś[więteg]o Jakoba, znajdującego się w mieście królewskim Szadek, należy do króla jegomości. Na mocy którego to prawa najjaśniejszy król Zygmunt²¹ teraz udziela ją czcigodnemu Janowi Ottha²² de Krzeczów. Ten według dawnego zwyczaju przy rzeczonym kościele parafialnym dla swojej pomocy i rozciągnięcia pieczy pasterskiej ma utrzymywać dwóch wikariuszów do wyręczania i nauczyciela szkółki, ma ich zaś wynagradzać z swoich funduszów plebańskich. Do parafii tej, oprócz wyżej wspomnianego miasteczka, należą następujące wioski, a mieszkańcy ich [s. 117] tutaj przyjmują sakramenta święte: Prusinowice, Kobyla, Rzepiszów²³, Wola Rzepiszowska²⁴, Tharnówka²⁵, Wilamów, Przatów, Wola Przatowska, Działkowice²⁶, Szadkowice, Suchoczasy, Kromolin, Kotliny minor²⁷, Kotliny major²⁸, Sikucin, Grzybów, Czarczów²⁹, Wielkowieś³⁰. Jako wynagrodzenie będzie pobierał czasowy pleban tegoż kościoła dochód gruntowy i inne przychody niżej opisane, które i teraz ma w swoim posiadaniu. A najprzód w spomnionem mieście blisko kościoła pomiędzy domami mieszczan posiada jeden wyłączny plac na dom plebański, z ogrodami za domem, gruntami i innymi dogodnościami dostatecznymi do utrzymania, niemniej i inne place z drugiej strony kościoła, w granicach cmentarza grunta z domkami dla wikariuszów i szkółki. Także jedną jatkę rzeźniczą, z której jako czynsz ma płacić utrzymujący jatkę szesnaście groszy każdego roku. Również ogród przed przedmieściem leżący, idąc ku Wielkiej Wsi, wraz z łąką, na której zwykle się zasiewać zboże. Dalej po drugiej stronie rzeczonego ogrodu ku wsi Czarnów³¹ sadzawkę, do której wpływa rzeka z miasta Szadku płynąca, na sadzawce tej stoi młyn, z którego dwie części wszystkich korzyści bierze młynarz, trzecią część oddaje plebanowi jako dziedzicowi³².

²⁰ Prezenta – prawo do przedstawienia kandydata na urząd kościelny lub beneficjum.

²¹ Zygmunt I Stary.

²² W tekście tłumaczenia imię to zapisano w formie Ottza lub Ottra.

²³ Rzepiszew.

²⁴ Wola Rzepiszewska.

²⁵ Tarnówka.

²⁶ Dziadkowice.

²⁷ Kotlinki.

²⁸ Kotliny.

²⁹ Karczówek.

³⁰ Wielka Wieś.

³¹ Karczówek.

³² Być może chodzi o młyn, którego część została ofiarowana kościołowi Najświętszej Marii Panny w 1383 r. Zob. A. J. Parczewski, *Monografia Szadku*, Warszawa 1870, s. 71.

Także na przedmieściu idąc ku Uniejowu ośm innych i oddzielnych gruntów z ogrodami do tychże przytykającymi dla zagrodników³³ pomiędzy tymi pięciu mają grunta nierówno podzielone i składają je grunta folwarczne plebana w mieście Szadku wyznaczone. Są one podzielone pomiędzy zagrodników, za co płacą czynsz wedle rozległości gruntów, czasami większej czasami mniejszej, a nadto trzy dni w rok pracują, to [s. 118] jest uprawiają rolę, jeden dzień koszą łąki również wożą siano i drzewo opałowe na święta Bożego Narodzenia sprowadzają. Niemniej dziesięciny plebanowi należne w miejscu oznaczonym składać są obowiązani.

Zagrodnicy zaś jeden dzień w tygodniu pieszo pracować powinni. Oprócz powyższych ról zagrodniczych, pleban kościoła posiada osobne grunta uprawiane na własność i potrzebę swoją. I tak jeden dział długości ośmiu prętów³⁴ (bissulcos³⁴) pomiędzy rolami wyżej wspomnianymi zagrodników leżący.

Pola zaś folwarczne i włościąńskie wdłuż ciągną się równo z polami mieszczan. Inne jeszcze oddzielne królewskie pole za plebanią idąc ku kaplicy ś[więtej] ° Idziego dosyć duże i obszerne działu z łąkami do niego należącymi, z zagajnikami do tegoż pola dotykającymi i rozciągającymi się do młyna Ladoga³⁵ i Szadkowic. Przy tych łąkach i polach znajduje się sadzawka około wyżej wzmiankowanej kaplicy ś[więtej] ° Idziego. Także i inne pole w Studzienicy inaczej Ogrodzimy zwane leżące³⁶, za młynem Ladoga idąc ku wsi Działkowice łącznie z łąkami dwiema sadzawkami i lasem, a to wszystko jest z sobą połączone.

Również dziesięcina wytyczna³⁷ nawet z pól zagrodniczych plebańskich, niemniej przydatki w tymże Szadku należące do wszystkich w ogólności i każdego w szczególności należy do tejże parafii i plebana, a zagrodnicy i kmiecie winni je własnymi wozami plebanowi zwozić. [s. 119] Także należą do plebana podatki ofiarne (małdraty³⁸) z pięciu siedzib mieszczańskich, których posiadacze często się zmieniają i przechodzą z tych winni składać proboszczowi, żyta 36 $\frac{3}{4}$ korcy³⁹, pszenicy również 36 $\frac{3}{4}$ korcy i tyleż owsa.

Dochód pieniężny za zboże wynosi 34 grosze z innych zaś pól i siedzib składających pięćdziesiąt, z każdego takiego działu pobierają podatki na stół arcybiskupa wynoszące w zbożu pięć miar czyli korcy.

³³ Zagrodnik – chłop pańszczyźniany posiadający niewielki przydział ziemi.

³⁴ W edycji *bissulcorum*. Skład (*bisulcus*) tworzyły 2 zagony (*sulcus*).

³⁵ Być może chodzi o młyn zbudowany na Podgórzu (Stary Szadek) przy wykopanej w 1378 r. sadzawce. Zob. tamże, s. 74.

³⁶ Rola Studzieniec i las Ogrozin stały się własnością kościoła w Szadku w końcu XIV w. Proboszcz otrzymał je od Jana Kmity, starosty sieradzkiego. Zob. tamże, s. 74.

³⁷ Dziesięcina wytyczna – świadczenie chłopów na rzecz Kościoła w postaci 1/10 plonów w kopach na polu.

³⁸ Małdrat – dziesięcina pobierana w ziarnie.

³⁹ Korzec – dawna jednostka objętości stosowana dla ciał sypkich, posiadająca ok. 300 lokalnych odmian, obejmująca od 10,5 do 120,6 litra objętości.

Również dla kościoła parafialnego w Zgierzu z 5 działów idą podatki kościelne (małdraty) z pozostałych zaś 15 działów płacą podatek dla króla jegomości i nic więcej nie należy się plebanowi wspomnianego miasta i od mieszczan oprócz kolendy, którą płacą po groszu z każdego domu, i od mieszkańców po pół grosza.

Wieś Wielka, wieś w tejże parafii za miastem leżąca, znajduje się w niej ratusz królewski, niemniej i dwa działy sądownictwa – z domu więc ratuszowego i dwóch działów należących do sądów, dziesięcina wytyczna należy do plebana wyżej wzmiankowanej parafii. Z pół zaś włościańskich płacą podatki na stół arcybiskupa i kolenda dla plebana z każdego działu po groszu.

Prusinowice, Rzepiszew, Tarnówka, wieś Wilamów do parafii Szadek należące, w której dziesięciny wytyczne pochodzące z pół folwarcznych należą do wspomnianej parafii Szadek i jej plebana.

Z pół zaś włościańskich, kmiecie ze swoich ról płacą w Prusinowicach podatek ofiarny na stół arcybiskupa i kolendę dla proboszcza [s. 120] we wsiach Rzepiszew i Tarnówka dziesięcinę wytyczną dla mansjonarzy⁴⁰ kościoła w Uniejewie i niekiedy dla proboszcza w Spicimierzu. Również we wsi Wilamów podatek na stół arcybiskupa i kolendę dla rzeczonoego proboszcza. Z pół zaś sądowych, jako dziesięcinę w tej wsi położonych, sąd płaci ¼ części dochodu ze spraw sądowych.

Wieś Kobyla, Kotliny jedne i drugie, Działkowice, Szadkowie, Suchoczasy, Grabów⁴¹, Czarców⁴² należące do tegoż probostwa w Szadku, dziesięciny wytyczne tak z pół folwarcznych jak i włościańskich pochodzące, w całości składają plebanowi parafii Szadek, sprowadza zaś je pleban do siebie wozem własnym z pół folwarcznych. Z pół zaś włościańskich, ilekroć kmiecie sprowadzą je własnymi wozami, nie płacą dziesięciny ze lnu, z każdej siedziby po 2 grosze i kolendy grosz.

Wsie Przatów, Wola Rzepiszowska, należące do Parafii Szadek. W tych wsiach jest dom mający pola folwarczne z których to pół dziesięcina wytyczna należy do proboszcza tejże parafii. Z pół zaś włościańskich wytyczne dziesięciny wspomnianej wsi Przatów należą do proboszcza i parafialnego kościoła w Zgierzu. Z wsi zaś Rzepiszowskiej dla kościoła w Spicimierzu i mansjonarzy uniejowskich będących przy tymże kościele. W obydwóch zaś wsiach kolenda płaci się proboszczowi parafii Szadek z każdego działu po jednym groszu.

[s. 121] Wsie Kromolin, Wola Przatowska i Sikucin do tejże parafii należące, wszyscy mieszkańcy tych wsi ze wspólnych i własnych pół tak folwarcznych jak włościańskich położonych we wsi Kromolin podatki ofiarne, w Woli zaś Przatowskiej i Sikucinie dziesięciny wytyczne w całości płacą na stół arcybiskupa, a kolendę dla rzeczonoj parafii Szadek z każdego działu. Każdy z mieszkańców płaci grosz jeden.

⁴⁰ Mansjonarz, mansjonariusz – kapłan, który z tytułu zapewnionego utrzymania był zobowiązany pełnić wyznaczone funkcje duszpasterskie i liturgiczne (np. codzienne śpiewanie czy odprawianie mszy świętej).

⁴¹ Zapewne Grabowiny.

⁴² Karczówek.

Wsie Boczki, Kobyla, należące do parafii Rossoszyca, we wsiach tych dziesięciny wytyczne z pól kmiecich pochodzące należą do tegoż parafialnego kościoła, i kiedy zwożą je kmiecie, z pól swoich nie płacą dziesięciny lnu, gdy zaś nie zwożą, płacą dziesięcinę ze lnu z każdego działu po 2 grosze.

Z pól zaś folwarcznych dają dziesięciny wytyczne do kościoła parafialnego w Rososzycy do którego należą.

Wieś Rzeczyca należąca do parafii Zadzim, w której nie ma żadnych pól folwarcznych, a chociaż właściciel ich wystawił dom, pól jednakże pod ten dom użył jedynie włościańskich. We wsi tej dziesięcina wytyczna pochodząca z wspólnych i pojedynczych pól należy do parafii Szadek i jej plebana, a gdy ją sprowadzają kmiecie na miejsce, gdzie się zwykle dziesięcina składa, nie płacą dziesięciny lnu, jeżeli nie dostawiają to płacą dziesięcinę lnu.

Wieś Janowice należąca do parafii [s. 122] Mikołajewice. We wsi tej dziesięcina ze wszystkich pól folwarcznych należy do parafii Szadek i jej plebana. Dziesięcina ta dostawia się kosztem plebana. Kościół ten oszacowany jest na 5 mark⁴³ srebra. Co wszystko tak a nie inaczej wypisane, a to zgodnie z tem co w książce dochodów beneficjów kościelnych się mieści, oznajmujemy, obwieszczamy i poświadczamy nieniejszymi książkami, dla większej zaś wiary i powagi przez pisarza naszego kapitularnego podpisane, pieczęcią naszą stwierdzić rozkazujemy.

Dan w Gnieźnie dnia 7. miesiąca maja 1817 roku.

Zgodność niniejszej kopii z kopią łacińską na papierze bez stempla spisana poświadczają.

W Szadku dnia 9/21 kwietnia 1858.

Delegacja spisu majątku duchownego

Dziekan. Urząd: delegowany

X: Michał Jarmicki⁴⁴ [H Nagw...]

Dozór Kościoła

[M.P.]⁴⁶

Prezes

Cielecki Głodziński⁴⁷

[Nagw...]

Proboszcz

M. Schultz⁴⁵

Członkowie

Bolesław [Kozarski]

[M. Kozarski]

Poświadczają

Asesor Ekonomiczny Okręgu Sieradzkiego

Domagalski

⁴³ Marka (grzywna) – średniowieczna jednostka masy, odpowiadająca ok. 190–280 g.

⁴⁴ Ks. Michał Jarmicki, urodzony 14 września 1815 r., wyświęcony w 1836 r., dziekan dekanatu szadkowskiego, proboszcz parafii Burzenin, kanonik honorowy kapituły kolegiackiej kaliskiej. Zob. *Ordo divini officii ad usum dioecesis Vladislaviensis seu Calisiensis pro anno domini 1859...*, Warszawa [1858], s. 23.

⁴⁵ Ks. Michał Schultz, urodzony 30 maja 1823 r., wyświęcony w 1846 r., proboszcz parafii Szadek, kanonik kapituły katedralnej włocławskiej. Zob. tamże, s. 24.

⁴⁶ W otoku napis: POWIAT SIERADZKI || SZADEK || DOZÓR KOŚCIELNY PARA: R: C:

⁴⁷ Józef Cielecki-Głodziński z Charchowa Pańskiego, dzierżawca Szadkowic, teść Antoniego Leopolda (1826–1880), dziedzica Rzepiszewa. Zob. A. A. Leopold, *Rzepiszew – rys historyczny*, „Biuletyn Szadkowski” 2002, t. 2, s. 52–53.

Bibliografia

Źródła archiwalne

Archiwum Główne Akt Dawnych, Centralne Władze Wyznaniowe, sygn. 491.

Opracowania

Chmielewski S., *Rozkwit gospodarki czynszowej i początku folwarku (okres od połowy XIV do połowy XV w.)*, [w:] *Zarys historii gospodarstwa wiejskiego w Polsce*, t. 1, red. J. Leskiewiczowa, Warszawa 1964.

Encyklopedia historii gospodarczej Polski do 1945 roku, t. 1: A–N, t. 2: O–Ż, Warszawa 1981.

Instrukcja wydawnicza dla źródeł historycznych od XVI do połowy XIX wieku, red. K. Lep-szy, Wrocław 1953.

Kajzer L., *Dwór królewski – zapomniany zabytek Szadku*, „Biuletyn Szadkowski” 2002, t. 2, s. 7–21.

Kucharski R., Lamprecht M., *Młynarstwo regionu szadkowskiego i jego rozwój do I wojny światowej*, „Biuletyn Szadkowski” 2005, t. 5, s. 67–97.

Leopold A. A., *Rzepiszew – rys historyczny*, „Biuletyn Szadkowski” 2002, t. 2, s. 41–59.
Liber beneficiorum archidiecezyi gnieźnieńskiej, wyd. J. Łukowski, t. 1–2, Gniezno 1880–1881.

Ordo divini officii ad usum dioecesis Vladislaviensis seu Calissiensis pro anno domini 1859..., Warszawa [1858].

Parczewski A. J., *Monografia Szadku*, Warszawa 1870.

Puś W., *Dzieje Szadku do początku XVI w.*, „Na Sieradzkich Szlakach” 1995, nr 3/39, s. 1–4.

Róžański M., *Duchowieństwo parafii w Szadku w XVIII w. w świetle wizytacji kościelnych*, „Biuletyn Szadkowski” 2008, t. 8, s. 103–111.

Róžański M., *Patronat parafii w dekanacie szadkowskim w drugiej połowie XVIII w.*, „Biuletyn Szadkowski” 2010, t. 10, s. 103–116.

Róžański M., *Szkoła w Szadku w okresie staropolskim w świetle wizytacji kościelnych*, „Biuletyn Szadkowski” 2007, t. 7, s. 103–109.

Szymański J., *Nauki pomocnicze historii*, Warszawa 1983.

Szymczakowa A., *Szlachta sieradzka w XV wieku. Magnifici et generosi*, Łódź 1998.

Witczak H., *Liber beneficiorum Jana Łaskiego – nieodzowne źródło do poznania dziejów parafii na terenie obecnej diecezji włocławskiej*, „Studia Włocławskie” 2013, t. 15, w druku.

Wyczański A., *Geneza i rozwój gospodarki folwarczno-pańszczyźnianej*, [w:] *Zarys historii gospodarstwa wiejskiego w Polsce*, t. 2, red. J. Leskiewiczowa, Warszawa 1964.

Związek J., *Parafie archidiaconatu wieluńskiego w świetle wizytacji arcybiskupa Jana Łaskiego*, „Prace Naukowe. Pedagogika. Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Częstochowie” 1999/2001, z. 8/10.

Związek J., *Parafia kolegiacka w Wieluniu w świetle wizytacji arcybiskupa Jana Łaskiego*, „Rocznik Wieluński” 2001, t. 1, s. 43–78.

THE PARISH OF SZADEK IN EARLY 16TH CENTURY IN THE LIGHT OF
JAN ŁASKI'S *LIBER BENEFICIORUM*

Summary

The description of the parish of Szadek from 1521, included in Jan Łaski's *Liber beneficiorum*, is the oldest preserved complete register of the possessions and revenues of this parish. It contains toponomastic data on the property as well as the legal and economic situation of Church at that time. It also provides information on the personnel and institutions connected with Church, such as hospitals and parish schools. The Latin edition of this description from 1880 is presented in this article. Its translation into Polish was first published in 1817.